

Regeringskansliet
Landsbygds- och Infrastrukturdepartementet**Remiss av delbetänkande SOU 2025:85 Ökad tydlighet, stärkt samverkan – förutsättningar för en modern utvecklingspolitik****Sammanfattning**

Region Gotland ser positivt på regeringens utredning om regional och landsbygdsutveckling. Region Gotland värdesätter utredningens fokus på territoriell sammanhållning, platsbaserad samordning och lokal förankring, som överensstämmer med EU-fördragets artikel 174. Som Sveriges enda ö-region lyfter Region Gotland fram öars specifika utmaningar: logistiska och kostnadsrelaterade utmaningar i relation till transporter, demografisk nedgång och sårbarhet för yttre chocker. Region Gotland stödjer utredningens arbete med platsbaserade insatser.

Region Gotland anser att regional utveckling och landsbygdsutveckling är två jämbördiga politikområden i utformningen av en svensk territoriell politik. Region Gotland bidrar gärna med kunskaper från EU-projektet "Öars hållbara utveckling och reformdesign" och betonar vikten av att utredningen analyserar hur olika geografier, särskilt öar, kan få bättre förutsättningar. Utredningen bör också klargöra hur samverkan mellan aktörer kan stärkas och hur EU:s strategier kan integreras i den svenska politiken.

Yttrande

Region Gotland ser mycket positivt på att regeringen har tillsatt en utredning om den regionala utvecklingspolitiken och landsbygdspolitiken och värdesätter den dialog som utredningen bedriver och utredningens deltagande i möten som Region Gotland bjudit in till.

Region Gotland bejakar behovet av en fördjupad analys som framgår av utredningens bedömningar. Det gäller inte minst de tre övergripande värdena som utredningen bedömer är centrala för en territoriell politik: *Territoriell sammanhållning, effektiv och platsbaserad samordning samt lokal och regional förankring.*

Sverige behöver en sammanhållen territoriell politik för livskraftiga öar

Region Gotland välkomnar att begreppet territoriell sammanhållning kommer att vägleda arbetet (s.32) och att utredningens definition av begreppet territoriell sammanhållning i allt väsentligt sammanfaller med EU-fördragets artikel 174. Det är

därtill positivt att utredningen följer utvecklingen av EU-strategier och program i syfte att ta tillvara innehåll och prioriteringar i dessa dokument som kan ge vägledning för utformningen av en territoriell politik i en svensk kontext. (s.74) Region Gotland ser även positivt på att utredningen uppmärksammar den ökade vikten av en god territoriell sammanhållning till följd av ökade krav på beredskap till följd av större hot i vår omvärld. (s.82) Region Gotland vill påminna om Gotlands strategiska geografiska läge och avståndet till det svenska fastlandet, vilket ställer långtgående krav på säkrad ö-drift i händelse av kris eller krig. Kraven medför högre kostnader och behov av förstärkt regional kapacitet att bedriva flerpartssamverkan.

Svenska myndigheter behöver mer kunskaper om territoriella förutsättningar
Gotland är Sveriges enda ö-region, och där tillhörande kommunala ansvar för bland annat markanvändning och havsplanering hela vägen ut till kommungränsen i Östersjön. Därutöver är Region Gotland en av endast två svenska kommuner vars hela territorium är insulärt, alltså saknar en fast broförbindelse med fastlandet. Region Gotland delar därför utredningens syn att den långtgående specialisering och sektorisering av den offentliga förvaltningen på olika nivåer behöver balanseras med perspektiv som ger möjlighet till en mer tvärssektoriell helhetssyn på samhällsutvecklingen, och att en sådan avvägning i det vardagliga arbetet i den svenska förvaltningens olika delar kräver en ökad medvetenhet och kunskap om territoriella perspektiv, inte minst hos nationella myndigheter. (s.34)

Region Gotland välkomnar även att utredningen i sitt fortsatta arbete ämnar pröva frågan om hur en framtida territoriell politik konkret kan utgå från platsens betydelse, så kallad platsbaserad betydelse, dels utifrån hänsyn till de unika förutsättningar som en plats har, dels utifrån platsen som objekt för insatser med syfte att ändra platsens förutsättningar i riktning mot ett önskat läge. (s. 41)

Region Gotland driver, tillsammans med Öckerö kommun och landsbygds- och infrastrukturdepartementet, projektet Öars hållbara utveckling och reformdesign (engelsk titel: *Multi-level governance and strengthening the resilience of island economies*). Projektet är ett samarbete mellan Sverige, Grekland och Kroatien, finansierat av EU-kommissionen och genomfört av OECD. Syftet är att ta fram kunskaper som kan användas av myndigheter och aktörer på lokal, regional och nationell nivå. Region Gotland står gärna till förfogande med projektets resultat och egna erfarenheter för att stödja utredningens fortsatta arbete med den territoriella politiken. Redan nu kan det dock vara värt att påpeka vad som är ö-specifikt, särskilt som utredningens delbetänkande lyfter fram att öar och skärgårdar har särskilda förutsättningar (s. 150).

Öar och skärgårdar har särskilda förutsättningar

Öar delar många av de utmaningar som också präglar befolkningsmässigt små bygder eller bygder med långa avstånd till en centralort. Det handlar om begränsad marknad, höga kostnader (till exempel för transporter och service), minskad institutionell kapacitet, demografisk nedgång, begränsad finansiell kapacitet, brist på arbetskraft och ett begränsat utbud av service. Dessa utmaningar förvärras ofta av öars specifika förutsättningar.

OECD har identifierat vad som är särskilt för öar och skärgårdar. Det som är unikt för öar – även de som ligger nära storstäder – är framför allt transportlogistiken till fastlandet, utmaningar kring bostäder och folkbokföring, samt förvaltningen av naturresurser. När transporter måste ske över vatten förändras alla förutsättningar: tillgängligheten blir mer osäker, och öar är ofta beroende av få, ibland enbart en, fastlandsanslutningar via båt. Flygförbindelser är sällsynta och begränsas i praktiken

till helikopter för specifika ändamål, med Gotland som undantag där det finns reguljär trafik om än med säsongsvariation och höga kostnader. Det finns även öar med fast boende befolkning som helt saknar reguljär båttrafik, vilket innebär att invånarna måste ha egen båt.

Öar skiljer sig åt i storlek och avstånd till fastlandet, men gemensamt för alla är att de är begränsade markytor omgivna av vatten – en strukturell och bestående utmaning. Öar kan ha en stark social sammanhållning, men de är också särskilt känsliga för externa chocker, såsom ekonomiska kriser, ekologiska förändringar eller geopolitiska spänningar. Många öar präglas dessutom av stor säsongsvariation avseende befolkning och ekonomisk aktivitet, vilket påverkar både kostnader och servicenivåer. I ljuset av den aktuella geopolitiska situationen har Sveriges året-runt-bebodda öar fått en ökad betydelse inom totalförsvaret.

Gotlands särskilda förutsättningar i förhållande till andra svenska öar är avståndet till det svenska fastlandet, landmassans storlek, befolkningsstorleken, kombinationen av kommunala och regionala ansvar i en och samma organisation där sjukvårdens dimensionering till följd av det geografiska läget medför omfattande finansiella och resursmässiga åtaganden. Gotland uppvisar i flera avseende territoriella likheter med andra ytmässigt större europeiska öar, såsom Korsika, Kreta, Bornholm och Ösel.

En territoriell politik behöver utgå från kvaliteter och värden...

Region Gotland instämmer med utredningen om att den demografiska utvecklingen kommer bli en central fråga att hantera i en framtida territoriell politik för hållbar utveckling givet att aktuella befolkningsframskrivningar visar på en lägre befolkningstillväxt och en negativ befolkningsutveckling i flera län. (s.36)

Region Gotland anser därför att den framtida politikens inriktning behöver fokusera på regionala och lokala kvaliteter och värden, oaktat befolkningstillväxten och med hänsyn till trenden som går mot en åldrande befolkning.

...och en aktiv flerpartssamverkan i enlighet med artiklarna 174 och 175

Region Gotland ser positivt på utredningens bedömning att det behövs mål som tydligt visar vilka förändringar i samhället som regeringen vill uppnå med den territoriella politiken där värdena territoriell sammanhållning, effektiv och platsbaserad samordning samt lokal och regional förankring ingår i målen. (s.84)
Det är en ambition som ligger helt i linje med artikel 175 i EU-fördraget (Treaty on the functioning of the European Union), där det framgår att medlemsstaterna ska bedriva och samordna sin ekonomiska politik i syfte även att uppnå de mål som anges i artikel 174.

Medskick i det fortsatta arbetet

Säkra lokala och regionala resurser för kompensatoriska insatser:

Utredningen anser att politiken måste innehålla tydlig styrning för att minska skillnaderna mellan olika geografier och främja territoriell sammanhållning. (s.106)
Region Gotland instämmer i det påståendet. När staten tar ett större ansvar för områden med särskilda behov, måste detta dock ske på ett sätt så att det inte belastar den lokala och regionala kapaciteten. Om det förväntas av regioner och kommuner att bidra med kapacitet för genomförande av kompensatoriska insatser, då behöver det mötas med motsvarande resursförstärkningar. Det är viktigt då regioner behöver använda sina regionala utvecklingsresurser och bygga kapacitet för kraftsamling för förnyelse, omvandling, utveckling och effektivisering.

Ta inspiration från fler metoder från fler länder:

Region Gotland delar utredningens bedömning att leadermetoden utgör ett intressant angreppssätt att närmare pröva i syfte att utveckla samverkan i en förnyad territoriell politik. (s.123) Region Gotland vill dock betona att utredningen i sitt fortsatta arbete bör vidga sin omvärldsspaning av erfarenheter i Sverige och andra länder till fler metoder, inom bland annat partnerskap för innovation eller motsvarande.

Skapa en verksamhetslogik som vägleds av praktik och möjliggör kraftsamling:

Utredningen anser att det i nuläget är svårt att urskilja hur det är tänkt att de olika aktörernas insatser ska bidra till målen och därmed även att utforma ett system för uppföljning och utvärdering. En anledning till det är att det saknas en övergripande verksamhetslogik för området som visar hur det är tänkt att de olika aktörernas insatser ska bidra till målen. (s.104)

Region Gotland instämmer i att det kan finnas fog för en förstärkt verksamhetslogik i den framtida territoriella politiken. Samtidigt är det viktigt att påminna om att en sådan logik kan, om den blir programmatisk till sin natur, påverka samverkan och samhandling kring komplexa utmaningar och därmed försvåra så kallade mission-inriktade kraftsamlingar. Det vore önskvärt att utredningen i det fortsatta arbetet konkretiserar formerna för verksamhetslogiken och beskriver hur det är tänkt att fungera i praktiken. Verksamhetslogiken kan tydliggöras bland annat med stöd av en tydligare systematisering av uppföljning och utvärdering av politikområdets mål både på statlig och regional nivå. Idag lider regional nivå av resursbrist för detta arbete. En röd tråd avseende uppföljning och utvärdering behöver inkludera EU-nivån, då den nivån bidrar med kunskaper, analys, samarbeten och finansiering.

Se bortom täthet och gleshet i en sammanhållen territoriell politik:

I frågan om ett eller två politikområden, instämmer Region Gotland i utredningens konstaterande att en väg framåt kan vara en ny gemensam politik där landsbygdsdimensionen tydliggörs. (s.141)

Region Gotland anser även att det är positivt att utredningen anser att en bärande del i en ny gemensam politik bör vara att arbeta med landsbygders utveckling i alla län, och i berörda geografier inom länen. (s.162)

Region Gotland arbetar redan till vardags samordnat med utveckling av olika typer av bygder i vårt territorium. Det gör därför i praktiken ingen skillnad om arbetet organiseras inom ett eller två politikområden. Det som däremot skulle medföra en skillnad vore om en sammanhållen territoriell politik där landsbygdsdimensionen tydliggörs även omfattade ett fullt ut beaktande av artikel 174 i EU-fördraget. Region Gotland konstaterar att utredningen lyfter fram öar och skärgårdars unika förutsättningar i det avseendet. Ett beaktande av artikel 174 går bortom täthets- och gleshetsskalen, då öar kan vara såväl storstadsnära som tätbefolkade men likväl har geografiska strukturella utmaningar genom sitt insulära läge.

Se ö-regionens särart i samordningen

Avseende behov av andra geografier än de administrativa gränserna, så framgår det att utredningen ämnar analysera den regionala indelningen för vissa statliga myndigheter i relation till de två politikområdena. (s.145)

Region Gotland vill påminna om det faktum att Gotland saknar region- och kommungrannar. Det är en följd av öns geografiska läge. En analys av regionala indelningar för vissa statliga myndigheter i förhållande till de två politikområdena behöver ha det som en utgångspunkt. En analys av indelningar för vissa statliga

myndigheter behöver även beakta funktionella samband och flöden mellan regioner. Även om Gotland saknar region- och kommungrannar, så har Gotland omfattande utbyten med det svenska fastlandets regioner. Det gäller inte minst Stockholmsregionen, där Gotland har flera funktionella samband. Därtill samarbetar Region Gotland med andra svenska fastlandsregioner, såsom med de småländska regionerna kring innovation, smart specialisering och EU-finansiering.

Fortsätt fördjupa analysen av öars och skärgårdars särskilda förutsättningar

Det är glädjande att utredningen i flera avseenden påtalar att öar och skärgårdar har särskilda förutsättningar. (s.150)

Region Gotland kan bidra i utredningens fortsatta arbete med de kunskaper och erfarenheter som är under framtagande inom ramen för projektet ”Öars hållbara utveckling och reformdesign”. Region Gotland anser även att resultaten från projektet Öars hållbara utveckling och reformdesign och från utredningens fördjupande arbete kring öar och skärgårdars särskilda förutsättningar behöver komma EU-kommissionen tillhanda genom det kommande samrådet om en europeisk ö-strategi.

Ett konkret exempel på hur dessa särskilda förutsättningar tar sig uttryck för Region Gotland är transportfrågorna. De visar tydligt hur avgörande tillgängligheten är för öars och skärgårdars utveckling, och understryker därmed behovet av en långsiktig statlig helhetssyn.

Staten upphandlar färjetrafik till Gotland för att säkerställa tillgång till väl fungerande kommunikationer för boende, besökare och näringsliv. Nuvarande färjetrafikavtal löper till sista januari 2027. Avtal är tecknat även för påföljande färjetrafikperiod, mellan februari 2027 och 2035, med en option på två ytterligare år. I avtalet fastställs hur färjetrafiken ska bedrivas, exempelvis avseende turtäthet, överfartstider och service. I avtalet ingår även takpriser för gotlänningars resor, såväl som gotlänningars fordon och gods. Dessvärre ligger priserna i färjetrafiken idag på ohållbart höga nivåer, både för boende och näringsliv.

Flyg- och färjetrafiken kompletterar varandra. Men medan färjetrafiken är upphandlad sker flygtrafiken helt på kommersiell basis, vilket skapar en sårbarhet och en risk för snabba svängningar i utbud. Regelbundna transporter till och från Gotland är samhällskritisk verksamhet och för att sjukvård och annan verksamhet ska fungera behöver transportbehov, inte minst av farligt gods, tillgodoseas långsiktigt.

Belys effektiva verktyg

Den kanske viktigaste frågan som utredningen lyfter är den om behovet av ytterligare analys. Inte minst är frågan om utvecklingen av EU:s politik och insatser samt hur de utpekade samhällsutmaningarna kan hanteras i respektive politikområden. En stor fråga är att bedöma möjligheterna med koppling till sektorspolitiken. (s.163)

Utredningen nämner platssäkring som ett möjligt verktyg. Utredningens fortsatta arbete skulle tjäna på att belysa vilka verktyg och metoder som kan åstadkomma den önskvärda effekten. Region Gotland bidrar gärna med våra erfarenheter och med resultat från projektet Öars hållbara utveckling och reformdesign.

Håll kursen mot en förnyad territoriell politik för hela Sveriges geografier

Region Gotland ser mycket positivt på utredningens synsätt att regional utveckling och landsbygdsutveckling är två jämbördiga politikområden där ingendera ska inlemmas i den andra, utan att utredningen ämnar lämna ett förslag till en förnyad territoriell politik. (s.163).

Övriga synpunkter

På sidan 157 står det: *"Den här typen av problematik finns även i andra geografier, exempelvis kan det gälla förorter eller andra områden som är socio-ekonomiskt utsatta."* Ett mer precist uttryck skulle vara att tala om områden som karakteriseras av socio-ekonomisk utsatthet, då det inte är själva området i sig som är socio-ekonomiskt utsatt.

Regionstyrelsen

Meit Fohlin
Ordförande Regionstyrelsen

Stefan Hollmark
Regiondirektör